

Vergaderjaar 2020–2021

33 845

Interparlementair Koninkrijksoverleg

AE/ Nr. 42

VERSLAG VAN EEN WERKBEZOEK VAN EEN DELEGATIE UIT DE VASTE COMMISSIES VOOR KONINKRIJKSRELATIES VAN DE EERSTE EN VAN DE TWEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL AAN BONAIRE EN CURAÇAO VAN 22 TOT EN MET 26 AUGUSTUS 2020

Vastgesteld 10 september 2021

Van 23 tot en met 25 augustus 2021 zijn delegaties van de Staten van Aruba, van de Staten van Curaçao, van de Staten van Sint Maarten en van de beide Kamers der Staten-Generaal in het kader van het Interparlementair Koninkrijksoverleg (IPKO) bijeengekomen te Bonaire. Het IPKO is de overlegstructuur van de parlementen van de landen van het Koninkrijk en vindt in beginsel tweemaal per jaar plaats. De afsprakenlijst is als bijlage bij dit verslag gevoegd.

De Nederlandse delegatie bestond uit de Tweede Kamerleden Paternotte (Voorzitter IPKO; D66), De Vries (VVD), Wuite (D66), Van Dijk (CDA), Bromet (GroenLinks), Kuiken (PvdA) en Ceder (ChristenUnie) en uit de Eerste Kamerleden Rosenmöller (Delegatieleider Staten-Generaaldelegatie; GroenLinks), Van der Burg (VVD), Recourt (PvdA), Van Hattem (PVV) en Gerkens (SP). De delegatie werd begeleid door commissiegriffier van de Tweede Kamer E.A.M. Meijers, plaatsvervangend griffier van de Eerste Kamer F.J. Bergman en stafmedewerker van de Eerste Kamer M.F. van Rooij.

De delegatie heeft van de gelegenheid gebruik gemaakt om op verschillende momenten rondom het Interparlementair Koninkrijksoverleg werkbezoeken af te leggen in Bonaire. De Nederlandse delegatie brengt hierbij verslag uit van deze werkbezoeken en bedankt alle gesprekspartners voor hun bereidwillige medewerking aan het welslagen van het werkbezoek. De Nederlandse delegatie is tevens veel dank verschuldigd aan de waarnemend Rijksvertegenwoordiger van Nederland in Bonaire, Sint Eustatius en Saba en de medewerkers van de Rijksdienst Caribisch

Nederland, alsook aan de Vertegenwoordiger van Nederland in Aruba, Curaçao en Sint Maarten, zijn plaatsvervanger in Aruba, en hun medewerkers.

De voorzitter van de delegatie,
Rosenmöller

De voorzitter van het Interparlementair Koninkrijksoverleg,
Paternotte

De griffiers van de delegatie,
Bergman
Meijers

Vrijdag 20 augustus 2021

Voorafgaand aan het vertrek van de delegatie van Amsterdam naar Bonaire heeft op digitale wijze een technische briefing plaats door de waarnemend Rijksvertegenwoordiger van Nederland in Bonaire, Sint Eustatius en Saba, dhr. Helmond. Deze gaat in op politieke, sociaaleconomische en maatschappelijke ontwikkelingen in Bonaire, onder meer over de stand van de maatregelen met betrekking tot het bestrijden van het COVID-19-virus, de impact van deze crisis op de lokale economie en samenleven, de taakverdeling tussen het Rijk en het Openbaar Lichaam Bonaire (OLB) en de financiering van deze taken

Zondag 22 augustus 2021

De delegatie reist van Amsterdam naar Bonaire en arriveert aan het eind van de middag. Zij wordt ontvangen door de Gezaghebber van Bonaire, dhr. Rijna, een medewerker van de afdeling protocol van het OLB en medewerkers van de Rijksdienst Caribisch Nederland. In de vooravond vindt delegatieoverleg plaats.

Maandag 23 augustus 2021

In de ochtend start de delegatie met een gesprek met vertegenwoordigers van de Mental Health Caribbean (MHC). MHC organiseert in opdracht van het Zorgverzekeringskantoor Caribisch Nederland de psychische, psychiatrische en verslavingszorg voor de eilanden Bonaire, Saba en Sint Eustatius. De directeur van de MHC en de Eilandmanager Bonaire geven in een gesprek aan dat zij een disbalans constateren tussen enerzijds «cure» en anderzijds «care». Er is een forse toename te constateren in het aantal aanvragen bij de MHC. Sprekers constateren een medicalisering van de samenleving van Bonaire, onder andere door het ontbreken van afdoende maatschappelijk werk en schuldhulpverlening op het eiland (= «care»). Dit is verscherpt door de COVID-pandemie op het eiland, die de armoedeproblematiek nog duidelijker voor het voetlicht heeft gebracht. Zij geven aan dat dit in mindere mate geldt voor Sint Eustatius en Saba. De verdeling van taken en bevoegdheden tussen enerzijds het OLB en anderzijds het Rijk is in disbalans en zou met voorrang moeten worden herzien. Sprekers roepen op tot verhoging van het bestaansminimum op Bonaire. Tevens vragen zij er aandacht voor dat het verbeteren van de verhouding tussen «cure» en «care» niet per definitie een geldkwestie betreft, maar ook is terug te voeren op het ontbreken van een goed beleidskader. Ook moeten er goede faciliteiten komen. Tot slot wordt geconstateerd dat de kleinschaligheid van de MHC ook voordelen kent. Voor specifieke cases geldt een generalistische aanpak, waarbij ontschotting plaatsheeft. Cliënten kunnen derhalve direct en op de persoon toegesneden worden bediend. Deze aanpak kan als voorbeeld dienen, ook in de Nederlandse situatie.

Na dit gesprek gaat de delegatie in tweetallen uiteen om bezoeken af te leggen bij mensen thuis die zich gesteld zien voor uiteenlopende sociaaleconomische problemen (bijvoorbeeld ziekte, werkloosheid, eenoudergezin, slechte huisvesting etc.) en die vaak grote moeite hebben om te kunnen voorzien in hun dagelijkse levensonderhoud. De gesprekken zijn georganiseerd door gedeputeerde mw. Den Heyer van Movementu di Pueblo Boneriano (MPB) en de delegatieleden worden bij de gesprekken begeleid door sociaal-maatschappelijk werkers. De gesprekken geven de delegatieleden een indringend beeld van de uitdagingen waarvoor de mensen zich geplaatst zien. De delegatieleden zijn veel dank verschuldigd voor de ervaren gastvrijheid bij de mensen thuis en de openhartigheid van de gevoerde gesprekken.

Op maandagmiddag, dinsdag en woensdag vinden de besprekingen en het werkbezoek plaats in het kader van het Interparlementair Koninkrijks-overleg (IPKO). De afsprakenlijst van dat overleg treft u als bijlage bij dit verslag.

De maandagavond staat in het teken van een werkdiner voor alle IPKO-delegaties op uitnodiging van de Gezaghebber van Bonaire dhr. Rijna. Tevens zijn hierbij uitgenodigd de gedeputeerden en de eilands-raadsleden van Bonaire. Het werkdiner stelt de delegatie in staat om in een korte tijdspanne op informele wijze kennis te maken met de nieuw verkozen leden van de Staten van Aruba en Curaçao, alsook verder te spreken met de Statenleden van Sint Maarten en de bestuurders en volksvertegenwoordigers van het Openbaar Lichaam Bonaire.

Dinsdag 24 augustus 2021

Aansluitend aan de beraadslagingen binnen het Interparlementair Koninkrijksoverleg hebben de leden van de Nederlandse parlementaire delegatie een gesprek met de financieel-directeur en andere directieleden van het Water en Energiebedrijf Bonaire (WEB). Vanwege de groeiende vraag naar elektriciteit op Bonaire moet de productiecapaciteit worden uitgebreid. Het WEB is voornemens om hierbij zoveel mogelijk in te zetten op verduurzaming door het gebruik van wind- en zonne-energie te bevorderen. Dit plan kan rekenen op de politieke steun van het Bestuurscollege van Bonaire. In de presentatie aan de delegatie zetten de vertegenwoordigers uiteen op welke wijze dit zou kunnen leiden tot een significante verlaging van het elektriciteitstarief. De vertegenwoordigers maken gebruik van de gelegenheid om er bij de delegatieleden op aan te dringen besluitvorming over de benodigde investeringen door het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat te bevorderen, teneinde de leveringszekerheid van elektriciteit op het eiland te kunnen blijven garanderen, de tarieven stapsgewijs te kunnen verlagen en het productieproces te kunnen verduurzamen.

Woensdag 25 augustus 2021

Na de afronding van het Interparlementair Koninkrijksoverleg op woensdag 25 augustus 2021 zou de delegatie op woensdagavond doorreizen naar Curaçao en vervolgens Aruba voor diverse werkbezoeken. De delegatie heeft echter moeten besluiten de geplande werkbezoeken aan beide landen te annuleren, gelet op het stijgend aantal COVID-19-besmettingen en de oplopende druk op de medische zorg in die landen. De delegatie wil voorkomen dat zij bijdraagt aan verspreiding van het virus of onverhoopt een beroep moet doen op medische zorg ter plaatse, ondanks de voorzorgsmaatregelen die zij treft. De delegatie spreekt haar dank uit jegens de gesprekpartners die bereid waren haar in Curaçao en Aruba te ontvangen, alsook voor de organisatie en logistieke voorbereidingen, gedaan door de verschillende medewerkers ter plaatse van de Vertegenwoordiging van Nederland in Curaçao en in Aruba. Desgewenst zou de delegatie graag bij terugkeer in Den Haag op andere wijze met hen in gesprek gaan.

Donderdag 26 augustus 2021

In de ochtend gaat de delegatie in twee delen uiteen. Een deel van de delegatie spreekt met vertegenwoordigers van het Bonaire Innovation and Technology Lab (BIT-lab). Het BIT-lab is een organisatie die bestaat uit ca. 40 jongeren / young professionals met wortels op Bonaire, die groten-deels zijn uitgevlogen over de wereld, maar die een positieve bijdrage willen leveren aan de Boneriaanse maatschappij. De organisatie heeft tot

doel te komen met concrete oplossingen en ideeën voor maatschappelijke en politieke problemen, met name op het terrein van sociale innovatie, duurzame ontwikkeling en infrastructuur. In een open gesprek praten de vertegenwoordigers over wijzen waarop effectief kan worden geadviseerd (zowel aan de lokale als aan nationale bestuurders en volksvertegenwoordigers), hoe zij beter weerklank kunnen vinden en hoe om te gaan met successen en teleurstellingen na besluitvorming door de daartoe bevoegde instanties.

Het andere deel van de delegatie wordt door gedeputeerde mw. Den Heyer begeleid naar de huidige bibliotheek op Bonaire, alsook naar de locatie waar thans gewerkt wordt aan een nieuwe huisvesting van de bibliotheek. De delegatieleden spreken met de gedeputeerde en met het personeel van de bibliotheek over de problemen die zij ondervinden en de middelen die nodig zijn om de bibliotheek toekomstbestendig te maken. Belangrijke aandachtspunten hierbij zijn de beschikbaarheid van moderne boeken in verschillende talen (niet alleen in het Nederlands), en het organiseren van voldoende faciliteiten in de bibliotheek, zoals studieplekken voor studenten en een ruimte voor het organiseren van educatieve activiteiten met kinderen en jongeren. Gesprekspartners vragen aandacht voor de middelen en ondersteuning die wegvallen voor de bibliotheek op Bonaire, omdat zij geen beroep kunnen doen op een provinciale bestuurslaag, zoals bibliotheken in Europees Nederland wel kunnen doen. Op dit moment wordt gewerkt aan de nieuwe huisvesting van de bibliotheek, in combinatie met het archief, maar er zijn aanvullende investeringen nodig om van de nieuwe locatie een toekomstbestendige, moderne bibliotheek te maken.

Aansluitend brengt de voltallige delegatie een bezoek aan de Scholengemeenschap Bonaire (SGB). Dit betreft de enige school voor voortgezet onderwijs op Bonaire en zij heeft meerdere locaties in Kralendijk. In de school zijn, sinds het verschijnen van de zorgwekkende inspectierapporten van een aantal jaren geleden, waarbij financiële, bestuurlijke en organisatieproblemen werden gesignaleerd, een groot aantal verbeteringen doorgevoerd, waardoor de basiskwaliteit voor de verschillende locaties opnieuw is behaald, wordt geborgd en uitgebouwd. Om de verbeteringen tot stand te brengen zijn ingrijpende wijzigingen doorgevoerd met het oog op bestuurlijke continuïteit, het in balans brengen van financiën en organisatieomvang en het scheppen van professionele onderwijsorganisatie gericht op verbetering van de onderwijskwaliteit en innovatie. In dit verband kan onder andere worden genoemd een systeem waarbij de kwaliteit van lessen zorgvuldig en structureel wordt gemonitord. De delegatie bezoekt de ICT-onderwijslocatie alwaar wordt gesproken met de algemeen directeur van de SGB, de unit directeur MBO, alsmede met leerlingen die recent het eerste jaar van deze nieuwe ICT-opleiding hebben afgerond. Met deze opleiding wordt aangesloten op de wensen in de lokale arbeidsmarkt.

Tot slot brengt de delegatie een werkbezoek aan Bonaire International Airport (BIA). Vertegenwoordigers van de directie presenteren hier het Masterplan 2040 voor het toekomstbestendig maken van de luchthaven. Dit plan wordt momenteel nader uitgewerkt met betrokken partijen, waaronder de Nederlandse overheid. Er wordt gewerkt aan het binnenhalen van voldoende investeringen. Indien het plan wordt uitgevoerd, zal de luchthaven groeien in capaciteit waardoor het kan blijven voldoen aan de groeiende behoeften van het eiland. Ook kan al een verduurzamingslag worden gemaakt. Hiervoor werkt BIA nauw samen met WEB, om te voorzien in een groeiende behoefte aan duurzame energie.

Aansluitend aan het gesprek op het vliegveld vliegt de delegatie terug naar Amsterdam waar zij op vrijdagochtend 27 augustus 2021 aankomt.

PROGRAMMA WERKBEZOeken

Programma reis rondom Interparlementair Koninkrijksoverleg (IPKO) augustus 2021 Bonaire

Vrijdag 20 augustus 2021

10:00–11:00 uur:
Briefing door de wnd. Rijksvertegenwoordiger voor de BES

Zondag 22 augustus 2021

11:50–21.35 uur (lokaal: 15:35 uur):
Vlucht Amsterdam – Bonaire

18:00–19:00 uur:
Delegatieoverleg

Maandag 23 augustus 2021

08:15–08:45 uur:
Gesprek Metal Health Caribbean (MHC)

09:00–11:30 uur:
Keukentafelgesprekken

13:00–17:00 uur:
Interparlementair Koninkrijksoverleg

18:00–21:00 uur:
Werkdiner Gezaghebber Bonaire

Dinsdag 24 augustus 2021

09:00–17:30 uur:
Interparlementair Koninkrijksoverleg

17:45–18:30 uur:
Gesprek Water- en Energiebedrijf Bonaire (WEB)

Woensdag 25 augustus 2021

09:00–17:30 uur:
Interparlementair Koninkrijksoverleg

Donderdag 26 augustus 2021

09:00–10:00 uur:
Gesprek BIT-lab (gedeelte van de delegatie)

09:00–10:00 uur:
Bezoek bibliotheek (gedeelte van de delegatie)

10:15–11:15 uur:
Bezoek Scholengemeenschap Bonaire (SGB)

15.30–16.30 uur:
Gesprek met luchthavendirectie Bonaire

16:50 uur:
Terugvlucht delegatie en aankomst in Amsterdam (vrijdag 27 augustus 2021)

AFSPRAKENLIJST INTERPARLEMENTAIR KONINKRIJKSOVERLEG AUGUSTUS 2021

Kralendijk, Bonaire 23 – 25 augustus 2021

In het Presidiumoverleg van 23 augustus 2021 zijn de onderstaande afspraken herbevestigd, dan wel gemaakt:

- dat het presidium bestaat uit de voorzitters van de parlementen (behalve van Nederland), de voorzitters van de commissies en de griffiers;
- dat de Statenvoorzitters van Aruba, Curaçao en Sint Maarten en de commissievoorzitters van Nederland de delegatieleiders zijn en de afsprakenlijst ondertekenen;
- dat de commissievoorzitters woordvoerders van de delegaties zijn, maar tijdens discussies meerdere leden van de delegaties het woord kunnen voeren;
- dat de commissievoorzitters en de Statenvoorzitters deelnemen aan de persconferentie;
- dat indien een delegatie een afwijkend standpunt heeft, dit vermeld wordt in de afsprakenlijst. Daarbij wordt verwezen naar de toelichting op dit standpunt, die wordt opgenomen in een bijlage die formeel geen onderdeel uitmaakt van de afsprakenlijst. Afwijkende standpunten worden voorafgaand aan de persconferentie schriftelijk gedeeld met de andere delegaties. Van een afwijkend standpunt van een deel van een delegatie wordt geen aantekening opgenomen;
- dat alle delegaties kunnen deelnemen aan een werkgroep. Nederland is trekker van een werkgroep indien het een specifiek onderwerp met betrekking tot Caribisch Nederland (BES-eilanden) betreft;
- dat de delegaties maximaal 15 minuten de tijd krijgen om intern beraad te plegen;
- dat het Reglement van Orde van het gastland geldt, bijvoorbeeld met betrekking tot interruptie van sprekers en persoonlijke feiten;
- dat de Voorzitter van het IPKO de tijd in de gaten houdt, opdat elke delegatie evenveel tijd krijgt om haar standpunten naar voren te brengen;
- dat het organiserende land de werkbezoeken in het IPKO vaststelt en regelt, waarbij de gastdelegaties tijdig gevraagd wordt suggesties te doen;
- dat schriftelijke standpunten van individuele leden en/of fracties niet formeel tijdens het IPKO zullen worden ingebracht;
- dat de beraadslagingen van het IPKO in beginsel openbaar zijn en dat wordt gezorgd voor een uitzending via internet. De werkbezoeken en de presidiumvergaderingen zijn in beginsel besloten;
- dat het programma van het IPKO wordt vastgesteld door het presidium. Wijzigingen in of aanvullingen op het programma dienen eerst te worden goedgekeurd door het presidium.

Aanvullend is in het Presidiumoverleg besloten dat gelet op de COVID-situatie gedurende het IPKO door alle deelnemers strikte voorzorgsmaatregelen in acht worden genomen, waaronder social distancing en het dragen van mondneusmaskers gedurende de plenaire en werkgroepver-

gaderingen in de binnenruimten van de vergaderlocatie en tijdens verplaatsingen van de delegaties.

Opening / welkomstwoord Gezaghebber Bonaire

De voorzitter van het Interparlementair Koninkrijksoverleg (IPKO) dhr. Paternotte opent de vergadering. Hij staat stil bij het feit dat de vorige twee IPKO's op digitale wijze hebben moeten plaatsvinden vanwege de beperkende coronamaatregelen en is verheugd dat de delegaties thans weer in de gelegenheid zijn om elkaar op fysieke wijze te ontmoeten. Hij staat stil bij het bijzondere feit dat het IPKO voor de eerste maal wordt georganiseerd in het Caribisch deel van Nederland, te weten op Bonaire.

De Gezaghebber van Bonaire dhr. Rijna is – als host van dit IPKO – uitgenodigd om de delegaties toe te spreken. Dhr. Rijna toont zich vereerd dat Bonaire is gekozen om het IPKO te hosten. Dit is een primeur voor Caribisch Nederland en bevestigt dat de BES-eilanden integraal onderdeel zijn van het land Nederland. Spreker doet een oproep om, bijvoorbeeld rondom IPKO's die in de regel in de winter in een Caribisch land van het Koninkrijk worden georganiseerd, ruimte te laten voor een vorm van betrokkenheid van lokale politieke vertegenwoordigers van Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

Openingspeech en presentatie recente ontwikkelingen per land

De delegaties nemen met belangstelling kennis van de openingspeeches van de voorzitter van de Staten van Aruba, dhr. Vrolijk, de voorzitter van de Staten van Curaçao, mw. America-Francisca, en de vicevoorzitter van de Staten van Sint Maarten, dhr. Marlin, gevolgd door de presentaties van recente ontwikkelingen per land. Deze presentaties werden verzorgd door dhr. Tjon (Aruba), dhr. Thodé (Curaçao), dhr. Marlin (Sint Maarten) en dhr. Rosenmöller (Nederland).

In de openingspeech en presentaties per land wordt ingegaan op de recente economische, sociale, financiële en politieke ontwikkelingen van de vier landen binnen het Koninkrijk.

De sprekers namens de Arubaanse delegatie staan stil bij de financiële situatie van het eiland en het economische en sociaal-maatschappelijke toekomstperspectief voor en ná de coronapandemie ook rekening houdende met de aanhoudende vluchtelingenproblematiek in Venezuela. Ook vestigen ze de aandacht op de in september te verwachten voorstellen van rijkswet COHO en financieel toezicht, alsmede de afloop van de wetgevingsprocedure van het voorstel van Rijkswet Koninkrijksgeschillen. Tevens wordt aandacht besteed aan de stand van zaken van de gezondheidszorg op Aruba, meer in het bijzonder de gevolgen van de taakstelling tot bezuiniging van 60 miljoen florin die als voorwaarde voor een tranche liquiditeitssteun is afgesproken, de huidige stand van zaken met betrekking tot coronabesmettingen op het eiland en de plannen tot versterking van de Arubaanse economie.

De Curaçaose delegatie beklemtoont de wens om te komen tot nieuwe verhoudingen binnen het Koninkrijk naar analogie van vriendschap. Verder heeft de COVID-pandemie de landen geleerd dat zij binnen het Koninkrijk nog sterk afhankelijk van elkaar kunnen zijn. Geen enkel land binnen het Koninkrijk is hetzelfde. Elk land heeft een eigen weg te bewandelen conform zijn autonomie die dan ook volledig gerespecteerd dient te worden. Als landen binnen het Koninkrijk moeten wij op elkaar kunnen rekenen en vertrouwen. Wij zijn niet alleen en hoeven niet alleen te staan. Tevens stonden sprekers stil bij de uitkomst van de recente

verkiezingen op Curaçao, de schuldenproblematiek en de zienswijze op de hervormingen. Bij deze hervormingen staat zelfredzaamheid, gelijkwaardigheid en respect voorop.

De spreker namens de Sint Maartense delegatie informeert het overleg over vergaderingen en hoorzittingen van de Staten met betrekking tot speciaal onderwijs, de financiën van het land, immigratie, de relaties tussen Sint Maarten en Nederland, en de landspakketten. De spreker staat ook stil bij de aangespannen zaak van de Ombudsman bij het Constitutioneel Hof van Sint Maarten inzake de tijdelijke landsverordeningen omtrent de 12,5% korting in de salarisvoorwaarden. Tevens wordt aandacht besteed aan de Recovery Trust Fund en de National Recovery Program Bureau. Er wordt aangegeven dat de wederopbouw te lang duurt en dat sinds 15 juni 2021 van de 311,4 miljoen dollar die is vastgelegd, is slechts 37,6% uitbetaald, wat neerkomt op 117,11 miljoen dollar. Daarnaast geeft de spreker aan dat uit recente ervaringen is gebleken dat in het geval er behoefte is aan liquiditeitssteun, er een soort garantie moet zijn dat de landen de nodige basisfondsen kunnen krijgen om aan hun minimumverplichtingen zoals salarissen en gezondheidszorg te kunnen voldoen.

De delegatieleider van Nederland houdt het overleg voor dat het IPKO belang kan hebben, met name waar het gaat om de wederzijdse ontmoeting en dialoog, zodat begrip ontstaat voor elkaars standpunten en politici elkaar ook tussentijds sneller weten te vinden. Daarna besteedt hij aandacht aan achtereenvolgens Saba, Sint Eustatius en Bonaire en refereert hij aan de indringende werkbezoeken die de Nederlandse delegatie die ochtend had gebracht aan Bonerianen die op of onder de armoedegrens leven. De COVID-pandemie heeft in het gehele Koninkrijk, en zeker ook in het Caribisch deel ervan de armoedeproblematiek scherper over het voetlicht gebracht. Ook gaat hij in zijn presentatie in kort bestek in op de recente Tweede Kamerverkiezingen in Nederland en de stand van zaken bij het vormen van een nieuwe regering. Aan de hand van vier concrete casussen schetst de Nederlandse delegatieleider vier belangrijke thema's die in de Nederlandse samenleving hoog op de agenda staan. Deze thema's betreffen de bestrijding van de georganiseerde misdaad (aan de hand van de moord op Peter R. de Vries), problemen in de uitvoering van beleid waarbij sprake was van geïnstitutionaliseerd wantrouwen jegens burgers (aan de hand van de Kindertoeslagaffaire), de opgaven waarvoor de klimaatverandering Nederland stelt (aan de hand van de recente wateroverlast in Limburg) en de strijd tegen het internationaal terrorisme (aan de hand van de situatie in Afghanistan ten gevolge van de machtsovername door de Taliban).

Verkiezingen

De delegaties gaan in deelgroepen uiteen om terug te kijken op het verloop van de Tweede Kamerverkiezingen in Nederland en de Statenverkiezingen in Aruba en Curaçao. Vervolgens vindt een plenaire terugkoppeling plaats van hetgeen in de deelgroepen is besproken. Vanuit iedere deelgroep wordt kort stilgestaan bij de recente verkiezingen, het verkiezingsproces en het verloop, alsmede de uitslag. De delegaties constateren dat bij de verschillende verkiezingen vergelijkbare problemen hebben gespeeld, met name op het terrein van voorzorgsmaatregelen in verband met de COVID-pandemie, en dat bij de diverse verkiezingen daarnaast is gekozen uit een waaier van oplossingen. Zo is in Nederland de mogelijkheid geboden om op verschillende dagen te stemmen, alsmede de mogelijkheid van briefstemmen. Bij de verkiezingen op Aruba en op Curaçao zijn de openingstijden van de stemlokalen in meer of mindere mate verruimd. De leden achten het waardevol om de gekozen oplos-

singen en ervaringen te delen, teneinde te bezien welke best practices in voorkomend geval kunnen worden overgenomen en toegepast.

De delegaties concluderen dat volwaardige en goed georganiseerde wederzijdse verkiezingswaarnemingen door parlementariërs in de vier landen in principe meerwaarde kunnen hebben in het Koninkrijk en eerlijke en vrije verkiezingen in de landen verder kunnen borgen en versterken. Hiervoor kan worden aangesloten bij reeds bestaande (inter)nationale verkiezingswaarnemingsprotocollen en -praktijken. De precieze uitwerking zal in nader overleg verder worden besproken en uitgewerkt tijdens de LPKO-vergadering van januari 2022. Met onderlinge wederzijdse verkiezingswaarneming zal worden gestart bij de komende Provinciale Statenverkiezingen in Nederland in 2023, dan wel de eerstvolgende Staten- of Tweede Kamerverkiezingen. De delegatie van de Staten van Curaçao geeft aan zich nog intern te willen beraden alvorens zich bij de afspraak te kunnen aansluiten.

Betere en duurzame relaties binnen het Koninkrijk

De delegaties gaan in vier deelgroepen uiteen om te spreken over de volgende onderwerpen:

- Deelgroep 1: Gelijkwaardigheid, omgangsvormen, cultuur(verschillen) en verscheidenheid;
- Deelgroep 2: Statuut: samenwerking en geschilbeslechting;
- Deelgroep 3: Mensenrechten, rechtstaat, deugdelijk bestuur en parlementaire democratie; en,
- Deelgroep 4: Hulp en bijstand.

De deelgroepen brengen vervolgens verslag uit aan de plenaire vergadering, waarna telkens een korte gedachtewisseling volgt.

Deelgroep 1: Gelijkwaardigheid, omgangsvormen, cultuur(verschillen) en verscheidenheid

Met betrekking tot het onderwerp gelijkwaardigheid, omgangsvormen, (cultuur)verschillen en verscheidenheid doen de delegaties vier aanbevelingen. De delegaties constateren dat met enige regelmaat interpretatieverschillen ontstaan over de afspraken die zijn gemaakt in de Rijksministerraad tussen de regeringen van de vier landen van het Koninkrijk. De delegaties verzoeken de regeringen van de vier landen daarom zodanige besluiten te nemen en afspraken te maken dat geen ruimte wordt geboden voor interpretatieverschillen.

De delegaties constateren dat cultuurverschillen tussen de inwoners van de landen en een gebrek aan kennis van elkaar leidt tot miscommunicatie. Uitwisselingsprojecten van ambtenaren en cursussen gericht op culturele communicatie en kennisoverdracht kunnen bijdragen aan meer wederzijds begrip en vertrouwen en het voorkomen van misverstanden en eventuele geschillen.

De delegaties roepen hun regeringen op in gezamenlijkheid na te denken over de verdeling van bevoegdheden en taken tussen het Koninkrijk en de landen en daarbij te identificeren in welke gevallen er een mismatch is tussen formele bevoegdheden en taken en de uitwerking daarvan in de praktijk. Daarna kan worden gezocht naar oplossingen voor een dergelijke mismatch.

Tot slot constateren de delegaties met betrekking tot dit thema dat de ambassades van het Koninkrijk in derde landen een belangrijke rol spelen als vertegenwoordiging van het Koninkrijk naar de rest van de wereld. Het

is daarom van belang dat alle landen van het Koninkrijk goed worden vertegenwoordigd in de ambassades. Dit geldt niet alleen voor de representatie naar buiten, maar ook voor de taken van de ambassades richting de inwoners van het Koninkrijk in derde landen. De delegaties verzoeken de Rijksministerraad te investeren in verbetering van de representatieve functie van de ambassades als Koninkrijksambassades.

Deelgroep 2: Statuut: samenwerking en geschilbeslechting

De vier delegaties bespreken in groepsverband en plenair het onderwerp «Statuut; samenwerking en geschilbeslechting». Daarbij wordt in een open en constructieve gedachtewisseling teruggeblikt op de bespreking van het dossier «geschillenregeling» in de opeenvolgende edities van het IPKO sinds 2010. Ook wordt de geschiedenis van de parlementaire behandeling van het Rijkswetsvoorstel Koninkrijksgeschillen Kamerstuk 35 099 (R2114) in ogenschouw genomen. Verwachtingen en teleurstellingen die bij de delegaties met betrekking tot dit dossier leefden en leven worden daarbij onderling gedeeld en in een constructieve sfeer besproken.

De delegaties zijn het erover eens dat de opdracht van de Statuutswetgever, als vastgelegd in artikel 12a van het Statuut van het Koninkrijk der Nederlanden, onverminderd geldt. De Statendelegaties van de drie Caribische landen roepen hun respectievelijke regeringen op om te komen tot een voorstel van een rijkswet, conform de eerder in het IPKO van mei 2015 geformuleerde uitgangspunten (Kamerstuk 33 845 E, nr. 9) en dit voorstel in de Rijksministerraad ter bespreking en besluitvorming te laten agenderen. De Nederlandse delegatie wacht dit proces af.

In dit verband vragen de delegaties ook bij hun regeringen en de Koninkrijksregering aandacht voor een voortvarende uitvoering van de door de Tweede Kamer aanvaarde motie van het lid Van Raak c.s. als voorgesteld op 4 juli 2019 (Kamerstuk 35 099 (R2114), nr. 23). In deze motie worden de regeringen van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en Nederland verzocht om in een gezamenlijk overleg tot een nadere invulling te komen van de verantwoordelijkheden van de landen afzonderlijk en van het Koninkrijk als geheel, en de parlementen daarover te informeren. Doel hiervan is interpretatieverschillen bij de uitleg van Statuut en daaruit voortvloeiende geschillen zoveel als mogelijk is te voorkomen.

De delegaties zijn van oordeel dat wat zij hierboven als aansporing aan hun regeringen en de Koninkrijksregering uitspreken tot doel moet hebben bij te dragen aan verbeterde, intensievere en duurzame Koninkrijksrelaties.

Deelgroep 3: Mensenrechten, rechtstaat, deugdelijk bestuur en parlementaire democratie

Vanuit de deelgroep wordt de volgende terugkoppeling gegeven. Van de zijde van de drie Statendelegaties wordt de behoefte van de Caribische landen gearticuleerd aan ondersteuning bij de uitvoering van Mensenrechtenverdragen. Het gaat daarbij om menskracht, de beschikbaarheid van kennis, kunde en expertise ten aanzien van de uitvoering en implementatie van deze verdragen. Hiertoe zou wellicht ondersteuning kunnen worden verleend door bestaande organisaties en instanties. Onderzocht zou moeten worden of het Nederlandse College voor de Rechten van de Mens hier een rol van betekenis zou kunnen spelen. De delegaties roepen de Koninkrijksregering verder op om het Verdrag van Istanbul tevens te ratificeren voor de BES en voor Aruba, Curaçao en Sint

Maarten en te inventariseren of er nog meer verdragen zijn die voor een soortgelijk proces in aanmerking komen, zoals het VN-verdrag Handicap.

Ten aanzien van het waarborgen van de rechtstaat en de parlementaire democratie in de landen wordt geconstateerd dat dit voor alle landen binnen het Koninkrijk onderwerp van continue aandacht is en moet zijn. De delegaties zien hier voor bestuurders, volksvertegenwoordigers en de rechterlijke macht een voorbeeldrol. Essentiële onderdelen van de rechtstaat moeten goed worden onderhouden teneinde excessen te voorkomen die een bedreiging voor de rechtstaat kunnen vormen. Onafhankelijke journalistiek is hierbij van groot belang en dient verankerd te worden in mediabeleid en – wetgeving. De verspreiding van nepnieuws en ondermijning vragen om alertheid. Deugdelijkheid van bestuur, transparantie en verantwoording, met de bijbehorende checks and balances moeten bijdragen aan het wederzijdse vertrouwen tussen burger en overheid.

Deelgroep 4: Hulp en bijstand

In de vierde deelgroep is intensief van gedachten gewisseld over het verlenen van onderlinge hulp en bijstand, onder meer op basis van artikel 36 van het Statuut. Daarbij lag nadrukkelijk de vraag op tafel naar de relatie tussen enerzijds het verlenen van hulp en bijstand en anderzijds het daaraan koppelen van voorwaarden, zoals bijvoorbeeld is gebeurd bij het toekennen van de diverse tranches liquiditeitssteun aan Aruba, Curaçao en Sint Maarten. In dit licht geeft de Statendelegatie van Sint Maarten aan dat de Wederopbouw onnodig traag verloopt en te veel belemmering kent met bijbehorende gevolgen voor Sint Maarten, ten gevolge van de rol van de Wereldbank en het traag beschikbaar komen van middelen, met name in het geval van de vuilnisstortplaats.

Leden van de Arubaanse en Curaçaose Statendelegaties hebben bij de bespreking in de deelgroep aandacht gevraagd voor de bezuinigingen op de gezondheidszorg van 60 miljoen florin in hun land. De delegaties spreken af om onderling hulp- en bijstandverzoeken te delen.

Bevordering samenwerking / uitvoering landspakketten

De delegaties gaan in vier deelgroepen uiteen om te spreken over de bevordering van de samenwerking tussen het land Nederland en elk van de drie andere landen in het Koninkrijk en de stand van zaken met betrekking tot de uitvoering van de bij onderlinge regeling vastgestelde landspakketten per Caribisch land van het Koninkrijk. De onderwerpen van de deelgroepen zijn als volgt:

Deelgroep 1: Versterken rechtstaat & Zorg;

Deelgroep 2: Financiële sector & Economische hervormingen;

Deelgroep 3: Kosten en effectiviteit publieke sector & Onderwijs; en,

Deelgroep 4: Financieel beheer & Belastingen.

Deelgroep 1: Versterken rechtstaat & Zorg

De terugkoppeling uit de eerste deelgroep over de thema's versterken van de rechtstaat en zorg leidt tot het volgende overzicht van oproepen die door de delegaties zullen worden gericht aan hun regeringen:

- naar het voorbeeld van onder andere het structurele, halfjaarlijkse Justitieel vierpartijenoverleg (JVO), roepen de delegaties op om een soortgelijk overleg te organiseren over de gezondheidszorg in de volle breedte (care en cure) in de landen;

- de delegaties vragen de regeringen te inventariseren welke samenwerkingsvormen tussen de landen reeds bestaan op het terrein van de gezondheidszorg.
- de delegaties vragen hun regeringen – in gezamenlijkheid – te onderzoeken wat de voordelen kunnen zijn van een meer regionale aanpak van de zorg, waaronder zeker preventie;
- de delegaties roepen op om praktische samenwerking te bevorderen en regelgeving hierop aan te passen, bijvoorbeeld door regionale samenwerking en specialisatie toe te passen, bijvoorbeeld met betrekking tot de GGZ;
- tot slot roepen delegaties op ook detentie en preventie – waaronder TBS – meer regionaal vorm te geven met inachtneming van fundamentele mensenrechten en de veiligheid van de bevolking. Delegaties benadrukken de wens om ter zake het subsidiariteitsbeginsel in acht te nemen.

Deelgroep 2: Financiële sector & Economische hervormingen

Zowel in deelgroepverband als plenair spreken de delegatieleden over ontwikkelingen en uitdagingen in de financiële sectoren in de landen van het Koninkrijk en over economische hervormingen. Plenair wordt geconcludeerd dat elke delegatie de landsregering zal bevragen op (belemmeringen in) de toegang van burgers en bedrijven tot financiële systemen, waaronder betaalsystemen, en de wijze waarop eventuele knelpunten zijn op te lossen. Ook zal de Koninkrijksregering worden gevraagd bij de reactie op deze afsprakenlijst een overzicht te verstrekken van internationale verdragen op financieel-economisch gebied en de geldigheid van deze verdragen voor de landen in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Tot slot wordt de regeringen van de landen gevraagd te onderzoeken of er in de Caribische landen in het Koninkrijk mogelijkheden en noodzaak bestaan voor het creëren van (een) organisatie(s), vergelijkbaar met de Autoriteit Financiële Markten.

De delegaties roepen hun regeringen op in te zetten op het bevorderen van regionale communicatie tussen de eilanden en betere coördinatie van infrastructurele projecten op het gebied van intereilandelijke connectiviteit.

Deelgroep 3: Kosten en effectiviteit publieke sector & Onderwijs

De vier delegaties bespreken in groepsverband en plenair het onderwerp «Kosten en effectiviteit publieke sector & onderwijs», als onderdeel van de landspakketten. De delegaties spreken over de benodigde hervormingen van de publieke sector en de verschillende uitdagingen waar de landen voor staan. De delegaties van de Caribische landen spreken de zorg uit dat de afgesproken hervormingen nieuwe uitdagingen opleveren, bijvoorbeeld waar het gaat om het financieren van nieuw beleid, het voeren van sociaal beleid en de toegang tot noodzakelijke gezondheidsvoorzieningen en het effectief maken van het ambtelijk apparaat.

Alle delegaties benadrukken het belang van goed onderwijs in de landen. Dit vergt investeringen in mensen en middelen. Er wordt gesproken over de bijdrage van onderwijs aan culturele ontwikkeling en burgerschap, over digitalisering van onderwijs en over het thema van de aansluiting van onderwijs op internationale standaarden en toegang tot de arbeidsmarkt, waardoor doorstroming mogelijk wordt. Een belangrijke vraag die tijdens de discussies wordt opgeworpen, is de vraag of de situatie in de landen van dien aard is dat de (acute) uitdagingen en problemen waarvoor de landen zich gesteld zien, nog langer zelf op te lossen zijn, of dat samenwerking tussen de landen in het Koninkrijk op onderwijsterrein geïntensiveerd moet worden of dat ondersteuning vanuit het Koninkrijk

nodig is. Maatwerk hierbij is noodzakelijk. Vooruitlopend hierop kan een noodplan geïntroduceerd worden ter ondersteuning van het onderwijs op de eilanden. De delegaties zullen deze vraag voorleggen aan hun respectievelijke regeringen.

Deelgroep 4: Financieel beheer & Belastingen

De vier delegaties bespreken in groepsverband en plenair het onderwerp «Financieel beheer & Belastingen», als onderdeel van de landspakketten. De delegaties hebben ervaringen en obstakels uitgewisseld waar de verschillende landen van het Koninkrijk tegenaan lopen bij belastinginning, zoals gebrek aan personeel en expertise. Dit is een complex thema, waarbij voortdurende behoefte bestaat aan uitwisseling van kennis, kunde en ondersteuning tussen de landen.

Ook is er gesproken over de rol van belasting- en handelsverdragen en de kansen en mogelijkheden die dergelijke verdragen bieden voor de verschillende landen. Tot slot is er gesproken over de financiële doorrekening van verkiezingsprogramma's. In Nederland wordt dit gedaan door het Centraal Planbureau (CPB) en spelen deze doorrekeningen een belangrijke rol in het democratische proces omtrent financieel beheer.

Als conclusie van de besprekingen binnen dit thema zegt de Nederlandse delegatie toe vragen te zullen stellen over de volgende onderwerpen:

- De toegang van de verschillende landen binnen het Koninkrijk tot belasting- en handelsverdragen die door Koninkrijk zijn of worden afgesloten, mede in het licht van de kansen voor de concurrentiepositie en risico's;
- De mogelijkheden voor het CPB om ook de verkiezingsprogramma's voor de Statenverkiezingen in de andere landen door te rekenen, net als gebeurt voor de Tweede Kamerverkiezingen in Nederland.

Voorts verzoeken de vier delegaties hun respectievelijke regeringen meer inzicht te geven in de formatie over de voortgang van de verbetering van de belastinginning in de verschillende landen in relatie tot de afspraken over de landspakketten.

SDG klimaat / duurzaamheid

De delegaties gaan in vier deelgroepen uiteen om te spreken over de voortgang en uitdagingen in de verschillende landen op vier SDGs die raken aan klimaat en duurzaamheid.

De onderwerpen van de deelgroepen zijn als volgt:

- Deelgroep 1: SDG 7 – Betaalbare en duurzame energie;
- Deelgroep 2: SDG 12 – Verantwoorde consumptie en productie;
- Deelgroep 3: SDG 13 – Klimaatactie; en,
- Deelgroep 4: SDG 14 – Leven in het water.

Deelgroep 1: SDG 7 – Betaalbare en duurzame energie

De vier delegaties bespreken in groepsverband en plenair de uitdagingen waar zij voor staan op het gebied van SDG 7 – betaalbare en duurzame energie. De landen zien zich gesteld voor dezelfde uitdagingen en streven er allemaal naar om zoveel mogelijk duurzame energie te gebruiken.

De delegaties hebben samen drie actiepunten geïdentificeerd:

- Het Koninkrijk der Nederlanden is partij bij het Handvest van de Verenigde Naties. De landen van het Koninkrijk zijn dat niet individueel. Dit heeft tot gevolg dat de Caribische landen beperkt zijn in hun

toegang tot klimaatfinanciering van de VN. De Koninkrijksregering wordt gevraagd de staatkundige structuur binnen het Koninkrijk extra onder de aandacht te brengen bij de VN;

- Hetzelfde geldt voor de klimaatfinanciering die binnen de Europese Unie beschikbaar is voor Landen en Gebieden Overzee (LGO's). De delegaties zullen hun respectievelijke regeringen vragen beter samen te werken om toegang tot deze fondsen te ontsluiten voor de landen van het Koninkrijk;
- De delegaties zullen hun respectievelijke regeringen vragen samenwerking te onderzoeken op twee concrete gebieden: de mogelijkheid tot investering in geothermie op de Bovenwindse eilanden en de mogelijkheid voor een centrale afvalenergiecentrale op de Benedenwindse eilanden.

Deelgroep 2: SDG 12 – Verantwoorde consumptie en productie

De vier delegaties spreken in groepsverband en plenair over de kringloop-economie, duurzame productie, recycling en afvalverwerking. Hierbij komen de delegaties tot de volgende drie conclusies:

- De delegaties vragen hun respectievelijke regeringen om de mogelijkheden voor het stimuleren van lokale landbouw op de eilanden te intensiveren met kennis en expertise vanuit Nederland. Dit kan bijdragen aan de gezondheid, duurzaamheid en armoedebestrijding.
- De delegaties blijven best practices op het gebied van recycling en afvalverwerking met elkaar delen. De delegaties vragen hun regeringen de mogelijkheden te onderzoeken voor het innen van statiegeld op kleine flesjes en blikjes en het vragen van geld voor plastic tassen bij winkels, vergelijkbaar met de maatregelen in Europees Nederland.
- De delegaties verzoeken de Koninkrijksregering ten behoeve van Aruba en Sint Maarten in kaart te brengen wat de voor- en nadelen zijn van een onafhankelijk lidmaatschap van de Wereldhandelsorganisatie (WTO), naast het reeds bestaande lidmaatschap van het Koninkrijk der Nederlanden. Daarnaast verzoeken de delegaties de Koninkrijksregering om het reeds in gang gezette toetredingstraject van Curaçao tot de WTO te blijven ondersteunen.

Deelgroep 3: SDG 13 – Klimaatactie

De vier delegaties spreken in groepsverband en plenair over de uitdagingen waar alle landen voor staan op het gebied van klimaatverandering. Dit zijn veel dezelfde uitdagingen: de stijgende zeespiegel, bescherming tegen het water en voor de eilanden, meer specifiek ook orkaanbestendigheid.

De delegaties roepen hun respectievelijke regeringen op om zoveel mogelijk gezamenlijk ambitie te tonen en samen op te trekken bij klimaatactie (zowel mitigatie als adaptatie), omdat de gevolgen van klimaatverandering impact hebben op alle landen.

Deelgroep 4: SDG 14 – Leven in het water

De vier delegaties spreken in groepsverband en plenair over de grote uitdagingen waar alle landen voor staan op het gebied van SDG 14 – leven in het water. De zeeën in de landen van het Koninkrijk worden bedreigd door klimaatverandering en de opwarming van de aarde, maar ook door de impact van menselijk handelen, zoals vervuiling en overbevissing. De zeeën zijn en blijven een belangrijke bron voor broodwinning in alle vier de landen en moeten daarom beschermd worden. De juiste balans tussen menselijk gebruik en bescherming moet gevonden worden. De delegaties komen tot de volgende twee conclusies:

- De delegaties zullen allen voortdurend aandacht blijven vragen voor de onderwerpen milieu, klimaat en het onderwaterleven in hun eigen parlementen. Zij zullen deze onderwerpen op de agenda blijven zetten.
- De delegaties spreken af hun kennis en kunde op deze onderwerpen met elkaar te blijven delen en best practices uit te wisselen.

Werkbezoek

In de ochtend brengen de delegaties een bezoek aan de zoutpannen, de huisjes van tot slaafgemaakten en aan de mangrovebossen. Tijdens de rondreis en op de diverse locaties worden de delegaties geïnformeerd over de geschiedenis en de huidige ontwikkelingen rondom het natuurbeheer in Bonaire door STINAPA, de beheerder van Washington Slagbaai National Park en het Bonaire National Marine Park.

In een videoconferentie ter voorbereiding op het komende IPKO wordt besloten over de agenda. Het volgende IPKO zal plaatsvinden van 5 tot en met 7 januari 2022 in Philipsburg, Sint Maarten.

Krledijk, Bonaire 25 augustus 2021

Edgard Vrolijk
Voorzitter Staten van Aruba

Charetti America-Francisca
Voorzitter Staten van Curaçao

William Marlinn
Ondervoorzitter Staten van Sint Maarte

Paul Rosenmüller
Staten-Generaal Nederland

LEDEN VAN DE DEELNEMENDE DELEGATIES

DELEGATIE STATEN VAN ARUBA

Dhr. E.G.A. Vrolijk (Statenvoorzitter)
Dhr. R.G. Tjon (Commissievoorzitter)
Dhr. H.W.G. Tevreden
Dhr. E.J.H. Croes
Dhr. A. Vallejo
Dhr. G.B. Wever
Dhr. A.L. Dowers
Dhr. dr. R.R. Santos do Nascimento
Mw. G.L. Croes
Mw. M.J. Lopez-Tromp
Dhr. M.J. Mansur
Dhr. H.C.J. Hek (Griffier)

DELEGATIE STATEN VAN CURACAO

Mw. C.M. America-Francisca (Statenvoorzitter)
Dhr. A.C.M. Thodé (Commissievoorzitter)
Dhr. Q.C.O. Girigorie
Dhr. M.G. Martines
Dhr. S.P. Osepa
Dhr. R.F. Calmes
Mw. G.M. Mc William
Dhr. S.R. Cijntje (Griffier)
Dhr. G.S.A. Maduro (Staf)

DELEGATIE STATEN VAN SINT MAARTEN

Dhr. W.V. Marlin (Ondervoorzitter van de Staten van Sint Maarten)
Mw. G.S. Heyliger-Marten
Mw. M.D. Gumbs
Dhr. G.J. Richardson (Griffier)

NEDERLANDSE DELEGATIE

Tweede Kamer

Dhr. J.M. Paternotte (Voorzitter IPKO)
Mw. A. de Vries
Mw. J. Wuite
Mw. I. van Dijk
Mw. A.H. Kuiken
Mw. L. Bromet
Dhr. D.G.M. Ceder
Mw. E.A.M. Meijers (Griffier)

Eerste Kamer

Dhr. P. Rosenmöller (delegatieleider)
Dhr. E. van der Burg
Dhr. J. Recourt
Dhr. A.W.J.A. van Hattem
Mw. A.M.V. Gerkens
Dhr. F.J. Bergman (Griffier)
Dhr. M.F. van Rooij (Stafmedewerker)

MAANDAG 23 AUGUSTUS 2021

13.00–13.30 uur	Presidiumoverleg
13.30–13.35 uur	Opening door Voorzitter IPKO
13.35–13.50 uur	Welkomstwoord door de Gezaghebber van Bonaire, dhr. Rijna
13.50–14.00 uur	Groepsfoto
14.05–15.45 uur	Openingspeech en presentatie recente ontwikkelingen per land: – 14.05–14.30 uur Openingspeech en presentatie delegatie Aruba; – 14.30–14.55 uur Openingspeech en presentatie delegatie Curaçao; – 14.55–15.20 uur Openingspeech en presentatie delegatie Sint Maarten; – 15.20–15.45 uur Openingspeech en presentatie delegatie Nederland.
15.45–16.30 uur	Verkiezingen Drie deelgroepen: 1. Tweede Kamerverkiezingen Nederland; 2. Statenverkiezingen Curaçao; 3. Statenverkiezingen Aruba.
16.30–17.00 uur	Verkiezingen 16.30–16.40 uur: terugkoppeling deelgroep 1; 16.40–16.50 uur: terugkoppeling deelgroep 2; 16.50–17.00 uur: terugkoppeling deelgroep 3.
18.00–21.00 uur	COVID-proof walking dinner, aangeboden door de Gezaghebber van Bonaire

DINSDAG 24 AUGUSTUS 2021

09.00–09.05 uur	Heropening door Voorzitter IPKO
09.00–10.30 uur	Betere en duurzame relaties binnen het Koninkrijk Vier deelgroepen: 1. Gelijkwaardigheid, omgangsvormen, cultuur(verschillen) en verscheidenheid; 2. Statuut: samenwerking en geschilbeslechting; 3. Mensenrechten, rechtstaat, deugdelijk bestuur en parlementaire democratie; 4. Hulp en bijstand.
10.30–11.30 uur	Betere en duurzame relaties binnen het Koninkrijk 10.30–10.45 uur: terugkoppeling deelgroep 1; 10.45–11.00 uur: terugkoppeling deelgroep 2; 11.00–11.15 uur: terugkoppeling deelgroep 3; 11.15–11.30 uur: terugkoppeling deelgroep 4.
11.30–13.00 uur	Bevordering samenwerking / uitvoering landspakketten Vier deelgroepen: 1. Versterken rechtstaat & Zorg; 2. Financiële sector & Economische hervormingen; 3. Kosten en effectiviteit publieke sector & Onderwijs; 4. Financieel beheer & Belastingen.
13.00–14.30 uur	IPKO-Lunch

14.30–15.30 uur	Bevordering samenwerking / uitvoering landspakketten 14.30–14.45 uur: terugkoppeling deelgroep 1; 14.45–15.00 uur: terugkoppeling deelgroep 2; 15.00–15.15 uur: terugkoppeling deelgroep 3; 15.15–15.30 uur: terugkoppeling deelgroep 4.
15.30–16.30 uur	SDG klimaat / duurzaamheid Vier deelgroepen: 1. <u>SDG 7</u> : Betaalbare en duurzame energie; 2. <u>SDG 12</u> : Verantwoorde consumptie en productie; 3. <u>SDG 13</u> : Klimaat actie; 4. <u>SDG 14</u> : Leven in het water.
16.30–17.30 uur	SDG klimaat / duurzaamheid 16.30–16.45 uur: terugkoppeling deelgroep 1; 16.45–17.00 uur: terugkoppeling deelgroep 2; 17.00–17.15 uur: terugkoppeling deelgroep 3; 17.15–17.30 uur: terugkoppeling deelgroep 4.

WOENSDAG 25 AUGUSTUS 2021

08.15–12.00 uur	Werkbezoek IPKO Bezoek aan de zoutpannen, hutjes van tot slaaf gemaakten en mangrovebossen onder begeleiding van Stinapa
12.15–13.00 uur	Delegatieoverleg
13.00–14.15 uur	IPKO-Lunch
14.15–15.00 uur	Presidiumoverleg
15.00–15.45 uur	Plenaire vaststelling afsprakenlijst IPKO
16.00–16.30 uur	Persconferentie